

Filosofii din carte

OVIDIU PECICAN

Există conjuncții fericite între literatură și filosofie (și viceversa). Deși îmbrăcînd relativ tîrziu straine moderne, romanul românesc – eliberat de năravul adaptărilor după creații bizantine și orientale și căutînd să scape de sub seducția precedentelor occidentale localizate la noi – s-a interesat de tipologia enigmatică și prestigioasă a filosofului. Încă Euthanasius al lui Eminescu, locuitor al unei meleag paradisiac ce pare inspirat de insula lui Prospero, ca și naratorul din *Geniu pustiu*, cel din proza eminesciană în general are alura unui filosof, traducînd aspirațiile autorului la același statut. Nu este de mirare atunci că exemplul lui a făcut prozeliti în generațiile următoare de creatori, inspirați mai mult de asemenea proiectii beletristice decît de exemplele disponibile în proximitate (un Vasile Conta, un Titu Maiorescu, un C. Rădulescu-Motru). Inspirator de personaje s-a dovedit criticul de la „Junimea” doar pentru tînrul său congener, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, pe cînd el însuși se afla încă la începuturile carierei sale, devenind în nuvela aeluda, caricatural, „filosoful de la Banca Moldovei”. Cînd ajung să depășească ilustrările de tip satiric, filosofii din literatura autohtonă tot într-un orizont eminescian, romantic, par să rămîină ancorati. Așa se întîmplă cu Ștefan Gheorghidui, eroul camilpetrescian din *Ultima noapte de dragoste, înțita noapte de război*, student pasionat de filosofie, dar nu îndeajuns de abstras de la provocările vieții pentru a scăpa din mrejele colegei lui Ella sau de retorica patriotică ce îl reamplasează curînd în dispozitivul de război al Regatului angajat în ofensiva anti-austro-

ungară. În felul lui, Gheorghidui reface traseul inițiat al eroului din *Geniu pustiu*, parcurînd la fel de angajat și zona de erotism idealizant, și pe cea a luptei naționale. Dar mesajul lui Camil nu se transmite mai depe așa cum a fost primit.

Urmasul direct în această linie de descendență literară pare să fie Victor Petrinii, iubind orbeste, însă fiind aruncat bezmetic de meandrele istoriei în rapidă preschimbare în temnitele comuniste, la marginile societății, între speranță și deznădejde. S-a spus, de altfel, nu fără o anume îndreptățire, că, pentru un filosof, Petrinii se comportă prea plebeu. Vina ar fi a autorului, incapabil să „facă” un filosof român credibil. Adevărul este însă că acela căruia Marin Preda îi atribuia esul cu titlu mirabil pentru lumea în care se presupunea că l-a scris – și, oricum, chiar și pentru momentul apariției romanului, în plină epocă Ceausescu –, *Era ticalosilor*, nu era singura siliuță de filosof din *Cel mai iubit dintre pămînteni*. Copiat după natură, însă stilizat, conturul lui Lucian Blaga se desprinde mult mai convingător, în cele câteva tuse scriitoricești ce îi sînt dedicate, relativînd verdictul aspru pe seama romancierului. Aici însă, Preda nu mai era singur. Oricît de infam, precedentul fusese creat de Mihai Beniuc, în *Pe muchia de cuțit* (1959). Acolo, Marele Anonim își ocupa deja locul în economia unei naratiuni nu numai defăimătoare, dar și atentînd la viața reală a prototipului. Trebuia să vină primul an al vremurilor postcomuniste pentru a se descoperi o pereche de filosofi romanesti, niște Castor și Pollux ai filosofiei ficționale de la noi, așa cum i-a portretizat Blaga însuși în *Luntrea lui Caron*, romanul lui memorialistic postum. Fiîndcă, deși doar lui Leonte Pătrascu i se atribuie o formație și o vocatione filosofică, naratorul însuși, poetul Axinte Creangă, se dovedește, în multe dintre reflecțiile lui solare referitoare la cruda istorie din ambianță, un autentic filosof.

Nu este de trecut cu vederea nici pletora de autoportrete filosofice, acompaniată de portrete ale prietenilor săi, pe care tînrul și apoi maturul romancier Mircea Eliade a încercat-o în cîteva dintre creațiile sale ample, revenind ulterior cu

prilejul compunerii de la maturitate a memorabilelor sale povestiri. În *Huligani*, în *Noaptea de Sînzien* – dar și în mai timpuria naratiune *Sarpele ori în Incognita la Buchenwald* etc. –, figurile cu pretenții de gînditori și experimenteratori originali în linia trăirismului, autenticismului și a altor isme la modă în interbelic alterează cu inițiatii în tradiții mai mult oculte decît oculte. De inspirație năistă, cu gîndul – într-un caz – la congenerul său răsănărean, Emil Cioran, ori într-o combinație de sugestii venind dinspre Eminescu și Schurê, Mircea Eliade a făcut un pas înainte, diversificînd paleta filosofilor închipuiți de literatii români.

O noutate, într-un sens, a constituit-o Zacharias Licher al lui Matei Călinescu. Guru nonconformist propus atenției în plin comunism, nerezumîndu-se la elemente dintr-o biografie (fictivă), ci aducînd în dezbatere și o idee demnă de interes, mai pronunțat originală, Zacharias

a făcut ulterior o carieră underground, revenind la suprafață odată cu căderea regimului de trimă amintire. La rîndul lui, inspirat de alte lecturi, existentialiste – mai cu seamă Nietzsche și Kierkegaard –, prietenul lui, Nicolae Breban aducea ulterior, începînd cu 1977, anul apariției *Bunevestiri*, o galerie de inși cu inclinații teoretice și viziuni filosofice acclimatizati cu succes de critică: Traian Liviu Grobei și modelul lui interbelic, Mihai Farca, sau personajul principal din *Don Juan*, profesorul de istorie Rogulski.

Cum se vede, nu filosofii lipsesc spatiului ficțional românesc. Ceea ce face dificil de înțeles de ce, provocat să scrie o carte despre filosofia din România, Constantin Noica observa că ea trebuie căutată mai cu seamă în zona limbii. Sînt, cum se vede, filosofi originali nu doar în istoria filosofiei noastre, ci și în paginile romanelor scrisre la noi.

Omul pernă - Teatrul "Maria Filotti,, Brăila